

Робота під шифром: «Вільнюс»

Наукова робота з історії:

**«Пріоритетні напрями діяльності Громади Українців Литви
наприкінці XX – початку XXI століть»**

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА	
ДОСЛІДЖЕННЯ	5
РОЗДІЛ 2. ІСТОРИЧНІ ЧИННИКИ ТА ПЕРШІ СПРОБИ	
ГУРТУВАННЯ УКРАЇНЦІВ ЛИТВИ.....	11
РОЗДІЛ 3. СТВОРЕННЯ ГРОМАДИ УКРАЇНЦІВ ЛИТВИ ТА ГОЛОВНІ	
НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ У 90-ТІ РОКИ ХХ СТ.	15
РОЗДІЛ 4. ПОЖВАВЛЕННЯ РОБОТИ ГУЛ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.....	27
ВИСНОВКИ.....	35
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ	37

ВСТУП

Українська діаспора в Литві є найбільшою за чисельністю (понад 16 тис.) в балтійському регіоні. Спільна давня історія мотивує до активного дослідження питань облаштування українців в Литві. Протягом століть два народи мали дружні стосунки та співпрацювали між собою. Литва завжди підтримувала українців у прагненні до незалежності, сприяла створенню будь-яких прогресивних організацій діаспорян на своїй землі. Громада українців Литви (ГУЛ) не стала виключенням і на шляху до своєї мети отримувала всіляку підтримку та допомогу з боку цієї балтійської держави.

Актуальність: Дослідження історії української діаспори в Литві є важливою частиною цілісної історії нашої держави. Завдяки розумінню процесів, аналізу подій та явищ ми можемо звернути увагу на позитивні та негативні сторони сучасного життя і мати змогу змінити або вдосконалити їх. З Литвою нас пов'язує не тільки регіональна близькість, але і багата спільна історія. Вивчаючи взаємозв'язок між двома державами, ми збагачуємо свою історію та формуємо бачення своєї країни та нашого місця у ній. В умовах глобалізації важливо знати і розуміти тенденції діяльності українських громад всюди, якщо ми прагнемо розширювати та глибше вивчати нашу історію.

XX ст. видалося для обох країн не легким, адже обидві зазнавали репресій та утисків з боку країни, до якої вони входили, а саме СРСР. Це стало поштовхом до розвитку нових видів співпраці між країнами. З отриманням Литвою незалежності, підтримка Громади українців Литви перейшла на інший рівень, підняла національний та духовний рівень українців в діаспорі.

Виходячи із вище сказаного зазначимо, що надзвичайно важливим є дослідження історії української діаспори в Литві, яка формує цілісний вектор культурної співпраці між країнами і є складовою духовного світу обох країн, визначає принципи розвитку держави загалом, взаємозбагачує народи,

передає досвід попередніх поколінь і забезпечує безперервність історичного спілкування між українцями і литовцями.

Об'єкт дослідження: суспільно-культурна діяльність українців Литви.

Предмет дослідження: діяльність Громади українців Литви наприкінці ХХ - початку ХХІ століть.

Мета: характеристика пріоритетних напрямів діяльності Громади українців Литви наприкінці ХХ - початку ХХІ століть.

Завдання:

- вивчити джерела і з'ясувати стан наукового дослідження проблеми;
- з'ясувати причини згортання діяльності української діаспори в Литві у 30-ті роки ХХ ст. й активізацію роботи у 80-ті ХХ ст.;
- виокремити пріоритетні напрями діяльності Громади у 90-ті роки ХХ ст.;
- проаналізувати зміст основних напрямів діяльності ГУЛ на початку ХХІ ст.

Хронологічні межі: основне дослідження охоплює період з 1988 р. і до сьогодні. Разом з тим, ми інколи звертаємося до більш раніших часів, аби пояснити історичні підстави утвердження української діаспори в Литві. Вибір нижньої межі дослідження обумовлений відродженням діяльності ГУЛ у 1988 році. Верхня межа охоплює перше десятиліття ХХІ ст.

Методи дослідження. Історико-генетичний метод, який передбачає об'єктивне вивчення послідовності подій; порівняльно-історичний, який передбачає порівняння подій і явищ; історико-типологічний, який передбачає аналіз певних подій; синтез, об'єднання фактів в одне ціле, використаний для зведення всіх фактів до купи.

Структура роботи: Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків та списку використаної літератури і джерел. Обсяг роботи – 35 сторінки, список використаних джерел і літератури – 39.

РОЗДІЛ І

ІСТОРІОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА

Дослідження діяльності Громади українців Литви потребує чіткого визначення хронологічних і тематичних рамок, об'єктивної оцінки численних фактів і процесів, всебічного аналізу наукової літератури та джерел. Інтерес дослідників до цієї проблеми продиктований насамперед історичними зв'язками двох держав. Вагомий вплив на ставлення народів один до одного і віддзеркалення взаємних зв'язків у наукових та публіцистичних працях мали імміграційні процеси українців в Литву та Прибалтику.

Культурні та громадські зв'язки як частка суспільних контактів між народами істотно залежали від політичних та економічних чинників. Упродовж ХХ ст. українці та литовці мали схожі і відмінні умови політичного та економічного розвитку: перебуваючи у складі СРСР, обидві країни не мали права та свободи на самовираження, обидва народи боролися за свій суверенітет, а потім, здобувши його, розбудовували незалежні держави та ін.

Взявшись за дослідження долі українців у Литві, ми з'ясували, що в українській та зарубіжній історичній науці відсутнє будь-яке дослідження про українців у Литві, не кажучи вже про діяльність головної організації діаспори – Громади українців Литви. Тематично близькі до проблеми праці попередників поділяються на кілька категорій: 1) дослідження, присвячені вивченню окремих напрямів взаємин українців та литовців; 2) праці які презентують історію української діаспори на землях литовців; 3) узагальнюючі дослідження з історії міжнародних відносин, культурного, суспільно-політичного розвитку України та Литви.

Наша основна увага було приділена аналізу праць, які опосередковано згадували про діяльність Громади, або розповідали про українсько-литовські відносини. Серед праць, що описують українсько-литовське співробітництво,

потрібно виокремити працю В.Трощинського та А. Шевченко¹, яка присвячена українській діаспорі та українцям, котрі через різні причини і в різні часи опинилися за межами рідної землі. У цій праці дослідники аналізують міжнародну культурну співпрацю України з Литвою і мало пишуть про діяльність і життя українців у Литві.

Цікавою для вивчення є праця зарубіжного автора В.Зацевіча². Здебільшого увага ученого зосереджена на спогадах очевидців. Також В.Зацевіч врахував думку інших американських дослідників, які подорожували Україною. Істотний вплив на працю мали документи Рада з досліджень суспільних та гуманітарних наук Канади і Департамент канадської спадщини. Основу праці складає діяльність української діаспори у Канаді та США, але порівнюючи їх з іншими країнами, автор надає цікаві факти з життя української діаспори в Литві. Більшість фактів стосуються часів Другої світової війни та співпраці товариств з єврейськими громадами. Важливою ця робота є тому, що висвітлює інше бачення діяльності українських громад в еміграції.

Також цікавою для нас праця О. Бетлій «Аудит Зовнішньої політики: Україна – Литва», де знаходимо інформацію про ГУЛ. У книзі висвітлюється економічно-політичні напрями діяльності нашої теми. Публікацію підготовлено у рамках проекту Інституту світової політики «Аудит зовнішньої політики України»³ за підтримки Посольства Литовської Республіки в Україні.

Окремим періодам і аспектам утворення українських громад у Литві присвячені наукові праці С. Хорошенюк⁴. Авторка акцентує увагу на відносинах України та Литви у часи незалежності. Намагаючись дати максимально повний опис усіх мистецьких заходів, що були організовані

¹Трощинський В.,Шевченко А. Українці в світі.Т.15. 352 с.

² Satzewich V. The Ukrainian Diaspora. London. New York, 2002. 271 p

³ Бетлій О.В. Аудит Зовнішньої політики: Україна – Литва. Київ, 2016. С. 13 – 14.

⁴ Хорошенюк С. Українсько-литовське співробітництво у сфері культури, Чернівці, 2014. С. 108-112.

Україною та Литвою, дослідниця включає туди назви та короткий опис колективів, що діяли як від української, так і від литовської сторони. У загаданій праці присутні окремі статистичні дані, що також є важливими у вивченні питань даної роботи.

Для нашого дослідження також важливою є стаття «Відомості Литовсько-українського Товариства. Внесок до Литовської культури.»⁵, яку підготувала А. Вісіляускенє, професорка Шауляйського та Львівського національного університету імені Івана Франка. Дослідниця литовської національності, але з українським корінням досліджує історію України у зв'язках з Литвою. У праці досліджено вплив на суспільно-культурне життя Литви інформаційного бюлетеня «Відомості Литовсько-Українського товариства» (1932–1935 рр.). Це було перше періодичне видання в Литві, присвячене проблемам громадського та політичного життя на українських землях 30-х років ХХ ст., покликане інформувати литовців про українську історію та культуру, про видатних діячів українського національного руху. Важливою для нашого дослідження ця праця є й тому, що має детальну характеристику періодичного видання тих часів, яке випускало Литовсько-Українське товариство. Ця організація стала ідейним сподвижником Громади українців Литви.

Отже, досліджень про діяльність ГУЛ практично немає. Наявні праці засвідчують важливість українсько-литовського діалогу і вивчення діяльності Громади українців Литви, як складової суспільних контактів між нашими народами є важливим і необхідним завданням історичної науки.

Джерельну базу дослідження варто розбити на три групи джерел. Це матеріали сайтів офіційних організацій, документи міжнародних організацій та періодика. Найбільшу цінність становлять періодичні видання. У них ми можемо знайти спогади голів Громади, новини з України, програму Громади, резолюції, звернення, звіти, творчі доробки та історичні довідки. Вони

стосуються переважно мистецького, освітнього та наукового напрямку діяльності. Серед таких варто виділити матеріали Установчих зборів,⁶ на яких вирішувалися питання майбутньої діяльності, розподілялися кошти та обговорювалася міжнародна співпраця. Саме у періодиці можна чітко простежити настрої людей, що жити у той час, методи популяризації ідей Громади тощо. До аналізу насамперед залучено інформаційний бюлетень Громади українців Литви «Пролісок»⁷, що був заснований у 1989 році ініціативною групою Громади.

Не менш важливим джерелом дослідження є матеріали сайтів офіційних організацій⁸. З таких джерел можна почерпнути першочергову інформацію про діяльність Громади. На офіційних сайтах ми маємо змогу знайти офіційну статистику, посилання на інші джерела та архівні матеріали. На сайті Міністерства культури Литовської Республіки подано матеріали англійською мовою, що розкривають зміст зустрічей та угод між Литвою та Україною.

Також у дослідженні використовуються звітні матеріали, що виходили окремими виданнями і охоплюють різні сторони діяльності Громади⁹. Важливими архівним документами про статус та визнання Громади на міждержавному рівні, є проекти звернення Української Гельсінської Спілки до українців Прибалтики¹⁰.

Зазначені документи та матеріали становлять джерельну базу, яка є репрезентативною для вивчення історії українців у Литві починаючи з 1989 року. Співставлення інформації дозволяє виявити глибинні чинники та механізми розгортання мистецьких, освітніх і наукових векторів діяльності

⁶ Жильцова Л. Установчі збори українців в Йонаві. Інформаційний вісник Громади українців Литви «Пролісок». Вільнюс, 1989. №6. С. 3-4.

⁷ Інформаційний вісник Громади українців Литви «Пролісок». Вільнюс, 1989. №1-12

⁸ Посольство України в Литовській Республіці. Україна та Литва. Українці в Литві.

URL: <https://lithuania.mfa.gov.ua/ua/ukraine-it/ukrainians-in-lt>

⁹ Чернишук В. Звіт Громади українців Литви, 2004-2005 рр.

¹⁰ ЦДАГО України. Ф. 339. Оп. 1.

Громади. Низка документів мають опосередковану інформацію, яка зазначає причетність Громади до заходів, але не вказує на конкретні дії учасників.

РОЗДІЛ 2

ІСТОРИЧНІ ЧИННИКИ ТА ПЕРШІ СПРОБИ ГУРТУВАННЯ УКРАЇНЦІВ ЛИТВИ

Протягом історії, наша країна мала зв'язки з багатьма державами. Часто українські землі входили до інших країн, тому вплив іноземних традицій та політичних напрямів часто визначав вектор розвитку українського народу. Також українці у більшості випадків вільно почували себе на чужині, маючи змогу творити, навчатися і працювати. Литва була тією країною, де умови життя по за межами рідної землі виявилися одними з найкращих. Ще з часів Великого Князівства Литовського можна починати історію нашої діаспори у Литві, хоча на той час вони не називали себе українцями. Це були люди, що проживали на території сучасної України і з тих чи інших причин покинули домівки та переселились до іншої держави, а саме Великого Князівства Литовського.

Спільне історичне минуле закладає позитивний фундамент у формуванні сучасних відносин між державами. Протягом століть у Литві перебували та творили такі діячі української історії, як Тарас Григорович Шевченко, Мілетій Смотрицький, Яків Головацький, Святий Йосафат, або як його називають Іван Кунцевич, та інші. У 1596 році Берестейська церковна унія утворила католицьку релігійну громаду східного обряду (уніатів), що сприяло розширенню духовних зв'язків українського та литовського народів¹¹. Цікавою є історія двох українських сіл у Литві – Айренай і Гейсішки. Їх заснували добровільні емігранти з України у 1907-1910 роках. У 1903 році царська влада хотіла будувати артилерійський полігон на території села Кам'янець-Біскупське. Жителі цього села домовились разом відкупити 1779 десятин землі в межах сіл Айренай та Гейсішки Вільнюського повіту. У викупі брали участь близько 60-ти родин і всі вони вважали себе українцями

¹¹ Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Ukrainiečiai. URL: <https://tmde.lrv.lt/lt/tautines-bendrijos/tautiniu-mazumu-organizacijos/ukrainieciai>

¹². Загалом, протягом століть Литовська держава неодноразово допомагала українцям у збереженні національних ідей, традицій, мови. Історія Громади Українців Литви не стала виключенням.

Початки формування єдиної української громади почались ще на початку ХХ ст. В Прибалтиці ініціатива створення таких товариств виходила від тих людей, які активно підтримують ідеї перебудови. Зросла активність всього народу і це, звичайно, вплинуло на створення низки культурних, спортивних та інших товариств народів, які там проживали ¹³. У 1928 році в Каунасі, з ініціативи професорів місцевого університету М. Біржішки і В.Креве-Міцуявічуса та голови Спілки письменників і журналістів Литви Ю.Пуріцкіса було засновано Литовсько-українське Товариство. У роботі Товариства брали участь відомі на той час діячі В. Ворона, Ю. Мінів, П. Форостяний. Основною метою Товариства було закріплення та розвиток культурних зв'язків між литовським та українським народом, підтримка та популяризація української історії та культури. Водночас у Каунасі діяло Культурно-освітнє товариство українців у Литві. Члени товариства відзначали національні свята, влаштовували спектаклі та концерти, збирали кошти для українців, що потребували допомоги ¹⁴. Культурно-освітнє товариство було скоріше зібранням однодумців, ніж серйозною організацією, тому Литовсько-українське Товариство взяло все у свої руки.

Важливим аспектом діяльності були заходи присвячені пам'ятним датам. Так, кожного березня громада організовувала Шевченківські свята, вшановуючи пам'ять великого українського кобзаря, розповідаючи про мелодичність української мови та традиційність звичаїв, що побутують на українських теренах. Важливою датою також було проголошення Західноукраїнської Народної Республіки. Вдосконалюючи свої можливості, українці домоглися дозволу потрапити у радіоефір литовського радіо, і вже 4

¹² Українська діаспора Литви. Мости дружби. Україна – Литва 2006. Київ, 2006. С. 1- 5.

¹³ Інтерв'ю голови ради «Громади Українців Литви». Журнал «Україна». 1989. №16.

¹⁴ Смолій В.А. Україна крізь віки. Том 15. Українці в світі. С. 293-29

квітня 1929 року пролунала перша півгодинна передача, підготовлена Литовсько-українським Товариством. Разом з тим, Товариство активно працювало з культурною складовою. Організовувало лекції, концерти, вистави. При Товаристві діяла хорова та аматорська українська театральна труппа, яка у 1932 році здійснила постановку п'єси «Наталка Полтавка» І.Котляревського. З 1932 до 1935 року Литовсько-українське Товариство видавало бюлетень «Lietuviu Ukrainieciu Draugujois Zinios» («Вісті литовсько-українського товариства»). За допомогою бюлетеню, громада могла інформувати спільноту про проблеми та події в Україні, популяризувати українську мову та літературу. Насамперед слід зауважити, що в більшості статей розглядаються питання, які стосуються відразу кількох тем. Якщо вивчати надруковані в бюлетені статті та інформаційні повідомлення, то можна виділити такі основні теми: історія України, важке політичне економічне та культурне становище частини України, що перебувала у складі Польщі, прояви негативного ставлення представників польської влади до українського національного руху, прагнення українців до волі та їх боротьба за свободу, а також питання економіки, етнографії, культури, освіти, науки, суспільного життя українців. Уже в першому номері «Відомостей...» велику увагу приділено політичній ситуації в Україні, наголошено на необхідності відновлення її незалежності і зауважено, що в США, Канаді та європейських державах спеціальні інформаційні бюро випускають звіти та повідомлення, що знайомлять світову громадськість з реальним станом справ в Україні ¹⁵. Велику увагу присвячено особам, що грали провідну роль в українському громадсько-політичному та культурному житті. У бюлетені було опубліковано низку статей про життя і творчість І.Франка, Т. Шевченка, Лесі Українки, М. Грушевського, М. Лисенка, також публікувалися історичні

¹⁵ Васіляускенє А. Відомості Литовсько-українського Товариства: Внесок до Литовської культури. Вільнюс, 2007. С. 95 – 104.

відомості про Б. Хмельницького, І. Мазепу ¹⁶. Автори статей також знайомили литовського читача з життям та діяльністю українців за кордоном, з їхніми громадськими організаціями, розповідали про спроби інших держав полегшити становище українців на Батьківщині. Перше число бюлетеня, з'явившись у березні 1932 р., мало лише чотири сторінки, але швидко зросло в обсязі і в квітні вже сягнуло сімнадцять сторінок. Бюлетень видавався нерегулярно, іноді один раз на місяць, іноді раз на кілька місяців. Усього за час його існування (1932–1935) у світ вийшло сімнадцять бюлетенів двома мовами. У бюлетені не вказані прізвища ні членів редколегії, ні редакторів; в статтях або інформаційних відомостях також немає прізвищ авторів. Вдалося встановити, що редагував бюлетень громадський діяч та журналіст, член правління Литовсько-Українського товариства до 1935 р. Вінцас Дауджвардас (1893–1941), розстріляний більшовиками в 1941 р. разом з іншими в'язнями біля Червян ¹⁷. Товариство припинило свою діяльність у 1940 році, у зв'язку з рішенням народного уряду та окупацією Литви.

Ідея створення спільного товариства існувала давно і після того, як у жовтні 1933 року засновники Громади дізнались про ризьке Українське товариство «Дніпро», підняли на обговорення цю ідею. Ініціативний комітет подав оголошення до газет «Вакарінес науснос» («Вечірні новини») та «Атгімімас» («Відродження»), аби згуртувати однодумців та зібрати українців Вільнюса. Згодом було розроблено статут, проект програми і подано до Литовського фонду культури ¹⁸. Отже, у жовтні 1933 року у Каунасі зареєстрували Українську національну громаду Литви. Однак, вона проіснувала лише чотири роки. Таким чином, українська Громада намагалася сформувати об'єднання, що працюватиме у всіх напрямках суспільно-

¹⁶ Непорожня Н.О. Литовсько-Українське Товариство. Енциклопедія історії України: Т. 6. Київ, 2009. С. 187

¹⁷ Васіляускенс А. Відомості Литовсько-українського Товариства: Внесок до Литовської культури. Вільнюс, 2007. С. 95 – 104

¹⁸ Інтерв'ю голови ради «Громади Українців Литви». Журнал «Україна». 1989. №16.

культурного життя. Створюючи організації з різними тематичними векторами, Громада визначила головні аспекти діяльності і спрямувала свою силу на їх популяризацію ¹⁹. На початку 1934 року в Каунасі було засновано Культурно-освітнє товариство українців у Литві. За статутом, його метою було «об'єднувати литовців і українців для тісної співпраці, розвивати і поширювати литовське та українське народне мистецтво і допомагати незаможним українцям». Засновниками виступили члени правління, а саме П. Гринюк, А.Кривоніс, П. Ворона, Р. Гарич. Головою товариства призначити Ю. Товстенка. Офіційно організація проіснувала до 1940 року. ²⁰

Такими були перші спроби гуртування українців Литви у міжвоєнний період. Попрете, що одна організація змінювалася іншою, їхня діяльність активно популяризувала національні потреби українців в Литві, інформувала широкий загал про своє існування та свої інтереси, сприяли діалогу українців з місцевим населенням. Досвід громадської діяльності українців у 20-30-ті роки став чудовим прикладом для розгортання значно масштабнішої роботи українських організацій в Литві після розвалу СРСР.

¹⁹ Посольство України в Литовській Республіці. Україна та Литва. Українці в Литві. URL: <https://lithuania.mfa.gov.ua/ua/ukraine-it/ukrainians-in-lt>

²⁰ Українсько-литовські відносини у сфері культури та освіти. Мости дружби. Україна – Литва 2006. Київ, 2006. С. 1- 5.

РОЗДІЛ 3.

СТВОРЕННЯ ГРОМАДИ УКРАЇНЦІВ ЛИТВИ ТА ГОЛОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ У 90-ТІ РОКИ ХХ СТ.

У радянську добу факт існування української діаспори в республіках СРСР не мав права на існування. Тому не могло бути мови про діаспорне життя українців Литви. Ми можемо говорити, що відновлення діаспорної активності українців в Литві почалося лише в часи перебудови. 22-23 жовтня 1989 року у вільнюському Палаці спорту пройшов Установчий з'їзд «Саюдіса». Це литовський громадсько-політичний рух, що наприкінці 1980-х визнав процес відновлення незалежності Литви. У з'їзді взяли участь представники демократичної громади українців, що проживали в Литві. За законом Литовської РСР, для реєстрації громадського об'єднання необхідна була заява від щонайменше семи осіб. Серед ініціаторів виступили: Василь Капкан, Микола Станович, Іван Юзич, Сергій Бекарюк, Віктор Зайченко, Олена Зайченко і Валерій Лобунець. Реєструватись було задумано при Литовському Фонді культури. Орієнтиром для Статуту та Програми стали документи вже існуючих у Вільнюсі товариств, а також українських організацій у Естонії і Латвії. Нову організацію українських діаспорян було утворено 29 жовтня 1989 року ²¹. У Вільнюсі відбулося вже правове оформлення Громади українців Литви, яке було покликане об'єднати українських переселенців країни, що об'єднало усі організації українців. Основними осередками стали міста Вільнюс, Вісагінас, Йонава, Клайпеда, Мяжейкяй, Каунас. Головою ініціативної групи і першим головою Товариства став Василь Капкан ²². Громада провела свою установчу конференцію 28-29 жовтня 1989 року і оголосила про створення Громади українців Литви, конфедеративної спілки рівноправних осередків українців у місцях їх найбільшого скупчення в Литві. Головою координаційної ради

²¹ Юзич І. Зародження української організації в Литві. Особисте бачення. Торонто. 2018
URL: <https://zbruc.eu/node/85220>

²² Болгов.В. Мости дружби. Україна – Литва. Київ, 2006 .

обрали Людмилу Жильцову, яка пізніше стала головою ГУЛу (з 1998 року – почесна голова)²³. Уже з перших зборів кілька десятків майбутніх членів Громади чітко визначили пріоритети: збереження національної свідомості; розвиток національних культурних традицій; сповідування своєї релігії; задоволення потреб у літературі, мистецтві; створення своїх засобів масової інформації, суботніх шкіл та інше²⁴. Засідання проводились кожного тижня. Інформація поширювалась здебільшого через періодику та за підтримки інших прогресивних громад Литви. І 8 грудня 1988 року Українське культурне товариство, яке невдовзі перейменує себе у Громаду українців Литви, було офіційно зареєстроване.²⁵

За чотири місяці після затвердження культурного товариства українців Литви як «Громади українців Литви», організація почала випускати свій бюлетень під назвою «Інформаційний бюлетень громади українців Литви», пізніше «ГУЛ», а пізніше «Пролісок». Його редактором був Юра Паньків, допомагав у друкуванні Андрій Рой. За допомогою цих інформаційних бюлетенів Громада поширювала українське слово. У кожному випуску були вірші українських поетів, біографії видатних українців, що змінили або змінюють культурне багатство України. Цікавим є те, що редакція обирала суперечливі персоналії, котрі не схвалювались на території України. Наприклад, Остап Вишня, котрого цькували у пресі, арештовували і потім мовчали про всі подробиці життя і творчості, або Пантелеймон Куліш, про котрого майже нічого не говорили, йому «наклеїли націоналістичні ярлики і заховали від народу»²⁶. Велася активна популяризація української історії, пояснюючи ті чи інші явища з патріотичного погляду. У випусках розповідалося про національну українську символіку та її важливість для

²³ Жильцова-Вусик Л. 25 років разом з Батьківщиною. 2013 URL: <https://zbruc.eu/node/16332>

²⁴ Посольство України в Литовській Республіці. Україна та Литва. Українці в Литві. URL: <https://lithuania.mfa.gov.ua/ua/ukraine-it/ukrainians-in-lt>

²⁵ Юзич І. Зародження української організації в Литві. Особисте бачення. Торонто, 2018 URL: <https://zbruc.eu/node/85220>

²⁶ Інформаційний вісник Громади українців Литви «Пролісок». Вільнюс, 1989. №6. С. 1

українців, що наразі не живуть на своїй землі, про значимість Акту Злуки для історії України та для українського народу. Активно поширювались історичні довідки, що збиралися Громадою, досліджувалися та друкувалися у бюлетенях. За період 1989-1993 років у світ ввійшли 63 номери. В 1990 році світ побачив часопис «Гомін Литви», але для його подальшого випуску потрібні були кошти, яких не було. З 16 березня 1994 року в щоденній газеті «Ехо Литви» з'явилася перша українська сторінка «Українська світлиця», яка прийшла на зміну «Проліску». Хоч і виходила вона російською мовою, але постійно знайомила читачів усієї Литви з проблемами та діяльністю Громади, життям українців у Литві, висвітлювала події в Україні й українців у діаспорі.²⁷

Найпріоритетнішим видом діяльності були заходи направлені на популяризацію української мови та культури. ГУЛ приділяє велику вагу дослідженню та вивченню історії українського народу, діяльність видатних представників українського народу, взаємовідносини з іншими народами, зокрема зв'язки литовського та українського народів. Також, велися дослідження діяльності литовсько-українського товариства, що діяло в Литві до 1934 року. Громада українців Литви стала добровільною культурно-громадською організацією, що виступає за популяризацію, розвиток традицій українського народу та його культури. Основною метою громади було і є надання кожній нації чи народності можливості оберігати свою національну самобутність, підтримувати культурний зв'язок з Батьківщиною. Передусім стоїть питання мови. Через мову проявляється і культура і історія та інші продукти духовної творчості. Тому розвиток шкіл, курсів та гуртків став важливим напрямом діяльності. Почали з'являтися факультативні курси української мови на базі загальноосвітніх шкіл республіки. Для підготовки вчителів ГУЛ організовувала їх навчання у вузах України. Також, для повністю україномовних переселенців створювались курси литовської мови,

²⁷ Жильцова-Вусик Л. 25 років разом з Батьківщиною. 2013. URL: <https://zbruc.eu/node/16332>

історії та культури для кращої адаптації у новому суспільстві. Також, для налагодження міжнародних відносин, ГУЛ влаштовувала міжреспубліканські фестивалі, ярмарки, конференції, де жителі Литви та гості могли вільно спілкуватись, обмінюватись досвідом та новинами.

Задля кращого закріплення відносин, ГУЛ визначила пріоритетом зв'язки з творчими спілками, громадськими організаціями та іншими суспільно-політичними організаціями інших республік. 13 квітня 1989 року в приміщенні 6-ої середньої школи м. Вільнюса відбулося відкриття недільної школи для дітей та дорослих, що хочуть вивчити українську мову. Керівником недільної школи став Олександр Авраменко. На відкриття були запрошені гості з Києва, Львова та Івано-Франківська. Серед перших учнів школи були і маленькі литовці, які з цікавістю читали нові слова та слухали українські пісні. Завдяки співвітчизникам з села Гребінки на Київщині та Дніпродзержинська (зараз Кам'янське) школа отримала декілька нових підручників з української мови.²⁸ Така ініціатива викликала ажіотаж листів та пропозицій. Один з них надрукований у Інформаційному віснику Вільнюського осередку Громади українців Литви «Пролісок». Матеуш Віталій Олексійович пише про парадокс, що відбувається в Україні, коли учень в середній школі може не вивчати мову свого народу, але повинен вивчати іноземну. Зваживши на це, Віталій Олексійович запропонував, що було б добре, якщо крім загальноприйнятих мов, діти по бажанню вивчали і мови національних меншин, тоді українці, що проживають в Литві, змогли б у школі вивчати рідну мову. Ймовірно він звертався до Громади зі впровадженням схожої пропозиції у недільних школах також.²⁹

З розширенням діяльності Громади, литовське республіканське радіо надало можливість організувати для українців – мешканців Литви передачі українською мовою. Темою виступів стали історичні культурні зв'язки Литви

²⁸ Авраменко О.М. Недільна школа діє. Інформаційний бюлетень Громади Українців Литви «ГУЛ». Вільнюс, 1989. №2. С 4.

²⁹ Нам пишуть. Інформаційний вісник Вільнюського осередку Громади українців Литви «Пролісок». Вільнюс, 1989. №10-11. С. 7.

та України, інформація про діяльність Громади та короткі огляди новин. В ефірі лунали пісні у виконанні Ніни Матвієнко, а також артиста львівського театру-студії «Не журись» Василя Жданкіна. З розширенням фонду бібліотеки, з'явився відділ «Українська поличка», яка була створена для читачів, що хочуть знайти для себе книжку рідною мовою.³⁰ Одним із завдань, ГУЛ ставила перед собою створення умов для вільного доступу всіх бажаючих до культурних здобутків українського народу. Таким чином, Громада сприяла створенню національного культурного центру, на базі якого була організована робота бібліотечного та музичного фондів, інформаційного центру, а також різних секцій, де базувались громадські та творчі організації. Для всебічного розвитку організації, ГУЛ співпрацює з творчими спілками, громадськістю, видавництвами, телебаченням, періодичними виданнями та іншими організаціями України та Литви.

ГУЛ активно співпрацювали із «Товариством Лева» зі Львова, а також з товариствами інших республік, наприклад: Українське земляцтво «Дніпро» в Талліні, український молодіжний клуб «Славутич» у Ризі. Громада підтримує хороші зв'язки з українцями Польщі. Там проживає близько 300 тисяч українців. Польська Громада видає свою газету «Наше слово», а студентська молодь створила свій журнал – «Зустрічі».³¹ Разом з львівськими акторами були організовані спектаклі театру-студії «НЕ ЖУРИСЬ». У червні-липні 1989 року А. Квятковський із «Товариства Лева» написав до редакції короткий огляд подій, що відбувались в Україні. Товариство Лева спільно зі студентським хором «Черемош» Львівського університету і самодіяльним театром «Мета» провели декілька Купальських свят. Не могли оминати цю подію і представники Громади українців Литви, а також інші українські представництва з Естонії, Австралії та Канади. Відбувались ці дійства в період, коли в народі святкується Івана Купала.

³⁰ Інформаційний бюлетень громади українців литви «ГУЛ». Вільнюс, 1989. №1. С. 2.

³¹ Міняйло В. Українці Польщі. Інформаційний вісник Громади українців Литви «Пролісок». Вільнюс, 1989. №6. С. 3.

Свято було приурочено до початку водного етапу екологічної експедиції Товариства Лева. Глядачів вражали номерами зі співом стародавніх обрядових пісень та традиційних танців. До дійства активно залучали гостей, закликаючи відчувати атмосферу українських святкових традицій³². Відтоді важливим напрямком просування культурних пріоритетів для Громади став театр. Вільнюсі мали можливість познайомитись з українським «Вертепом». На початку 1990 року спільно з Товариством Лева зі Львова, Громада презентувала «Вертеп», що представляв українські різдвяні традиції та звичаї. Напередодні Нового Року свій «Вертеп» під назвою «Іван Мазепа» показали актори «Товариства свідомих львів'ян».³³

Важливою культурною складовою було вшановування пам'ятних дат і подій у житті українців Литви. Можна назвати вечори, присвячені Пилипу Орлику, Андрею Шептицькому, поетичний вечір творчості Ліни Костенко, вечір пам'яті Василя Стуса. Відзначають також українські свята, такі як Різдво, Великдень, Івана Купала, Сорочинський ярмарок. Так, в честь 175-річчя з дня народження великого Кобзара України – Тараса Шевченка було влаштовано мітинг пам'яті, святковий концерт, на якому була присутня народна артистка України – Ніна Матвієнко. Разом із акторами з «Товариства Лева» поставили спектакль «Шевченко – очима поколінь».³⁴ В кінці квітня гостями у Вільнюсі та Снечкаусі стали народні кобзарі з Київщини – брати Василь та Микола Литвинів. Під час інтерв'ю з братами на радіо, співробітник редакції питала чи не співають брати веселих пісень, бо майже весь час співають сумні. А брати їй відповіли, що яка доля в Україні, про те і співають. В знак пошани, брати підготували пісню литовською мовою і

³² А.Квятковський. Нам пишуть. Інформаційний вісник Громади українців Литви «Пролісок». Вільнюс, 1989. №7. С. 2.

³³ Українсько-литовські відносини у сфері культури та освіти. Мости дружби. Україна – Литва 2006. Київ, 2006. С. 1- 5.

³⁴ Капкан В, І.Юзич. Інформаційний бюллетень громади українців литви «ГУЛ». Вільнюс, 1989. №1. С. 1..

виконали на концерті ³⁵. Поширюючи вектори впливу на культуру, при Громаді створили пісенний і історичний гуртки, дискусійний клуб, «Товариство української мови імені Т. Шевченка» ³⁶. 12 травня 1989 року в палаці культури і техніки Мажейкайського нафтопереробного заводу відбувся урочистий вечір, присвячений 175 тій річниці з дня народження Тараса Шевченка. Протягом п'яти років Шевченківські концерти відбуваються в місті Мажейкай. Литовська молодь також була задіяна до виступів на концерті, наприклад мажейкайська школярка Дайва читала переклади віршів Т.Шевченка литовською мовою. Протягом всього дня в холі палацу проходила виставка Шевченківських видань, календарів, українського народного одягу, декоративних виробів, вишивок ³⁷.

21 січня 1990 року відбулось святкування Дня возз'єднання Українських земель в одній незалежній державі, Дня соборності України. На Кафедральній площі зібрались сотні вільнюсців і гостей столиці, щоб підтримати Громаду українців Литви і міську секцію руху за перебудову «Саюдіс». Все починається з короткого мітингу біля меморіальної дошки Т.Шевченку біля університетської брами. Першим слово бере голова ради Вільнюського осередку Громади українців Литви – Іван Юзич, його ініціативу підтримали і також висловились член групи РУХ Василь Капкан, та член міжнаціональної координаційної асоціації, член Ради міської секції «Саюдісу» Владімірас Гражуліс. У цей час в Україні відбулась історична подія – люди різних національностей, віку та віросповідання взяли за руки і утворили 500 кілометровий живий ланцюг від Києва до Львова. У самому

³⁵ Кукенене В. Грає Кобзар, виспівує. Інформаційний бюллетень громади українців литви ГУЛ. Вільнюс, 1989. №2. С. 4.

³⁶ Капкан В, І.Юзич. Інформаційний бюллетень громади українців литви «ГУЛ». Вільнюс, 1989. №1. С. 1..

³⁷ Рой А. Шевченківський концерт в Мажейкай. Інформаційний вісник Громади українців Литви «Пролісок». Вільнюс, 1989. №5. С. 4.

Вільнюсі лунали гімни «Ще не вмерла України», «Летува» та «Тевіне мусу». Цій події було присвячено цілу програму на республіканському радіо.³⁸

Одним із пріоритетних завдань Громади українців Литви було створення релігійної громади, хоча ця праця почалася лише після повного становлення організації. На той час у Литві жили два українських священики – о. Володимир Прокопів та о. Атанас Фіголь, але вони були вже досить поважного віку. Потрібні були молоді, освічені люди. Допоміг у цьому Олександр Авраменко. Чималий час він провів у бібліотеках і архівах у пошуках слідів релігійного життя українців у Литві. І дізнався, що саме у Вільні в XV-XVI століттях створилися умови для співіснування західної та східної гілок християнства. Як з'ясувалося, під час війни союзних військ Великого Князівства Литовського і Польського Королівства, князь Костянтин Острозький, у присутності всієї шляхти склав обітницю, що в разі перемоги у битві під Оршею, побудує у Вільні дві церкви. Однією з них була величезна церква Пресвятої Трійці, споруджена на місці однойменного дерев'яного монастиря. Саме з цією церквою пов'язана українська церковна традиція у Литві, бо саме тут був фактичний центр Греко-Католицької Церкви, поряд з нею згадується ім'я святого Йосафата Кунцевича, митрополита Й.Рутського й інших видатних святителів. Після довгих дискусій і вагань Громада вирішила домагатися прав саме на цю церкву, бо вона була найбільш вартісною для українців в історичному плані, і розпочати відновлення храму, який тоді лише зовні нагадував релігійну споруду. Тільки взимку 1991 року у Вільнюсі було зареєстровано греко-католицьку громаду, а богослужіння почали проводити в церкві Пресвятої Трійці. Приміщення монастиря почала використовувати суботня школа, а також молодіжний релігійний центр імені св. Йосафата. Міська влада передала у власність громади також приміщення, в якому колись жив святий Йосифат Кунцевич. Вільнюська церковна громада мріє зробити там музей українського святого,

³⁸ Паньків. Ю. Наше національне свято. Інформаційний вісник Громади українців Литви «Пролісок». Вільнюс, 1990. №1-2 (12-13). С. 8

але заважають фінансові труднощі. Служіння для українських греко-католиків також проводиться у Клайпеді, Каунасі та Йонаві.³⁹

ГУЛ сприяла створенню своїх осередків на підприємствах та установах республіки і філій у всіх містах Литовської Республіки. Основною метою таких організацій була допомога новоприбулим українським переселенцям, кооперація та підтримка українських робітників, міжкультурна співпраця. Соціальні центри активно допомагають родинам, організовуючи спільні поїздки в табори, пансіонати та табори відпочинку. Одним із популярних напрямів стали екскурсії та сімейний відпочинок в Україні. ГУЛ взяла на себе опіку над українськими інвалідами, ветеранами Великої Вітчизняної війни, ветеранами праці та ветеранами-інтернаціоналістами, що проживають на території Литви і потребують такої допомоги.⁴⁰ Восени 1989 року, Василь Капкан організував акцію допомоги дітям Народницького району Житомирської області. Від усієї Громади було передано екологічно чисте дитяче харчування. Допомагали Громаді у цьому голова громадської групи по радіаційному захисту населення Народницького району Богдан Коржанівський і водій Йонавського виробничого об'єднання «Азотас» Йонас Бауба.⁴¹

Важливим направленням діяльності Товариства є підтримка творчої та наукової інтелігенції в Українській РСР в їх прагненні надати українській мові статусу державної на Україні як єдино можливої.⁴² ГУЛ підтримував ідеї Народного Руху в Україні, що почав розгортатись в період вересня-

³⁹ Жильцова-Вусик Л. 25 років разом з Батьківщиною. 2013. URL: <https://zbruc.eu/node/16332>

⁴⁰ Програма Громади українців Литви. Інформаційний бюлетень Громади Українців Литви «ГУЛ». Вільнюс, 1989. №2. С. 3.

⁴¹ Інформаційний вісник Вільнюського осередку Громади українців Литви «Пролісок». Вільнюс, 1989. №10-11. С. 6.

⁴² Резолюція прийнята на зустрічі представників Об'єднаного Комітету українців Естонії, Громади українців Литви та Українського молодіжного клубу при Ризькому МК ЛКСМ Латвії. Інформаційний вісник Громади українців Литви «Пролісок». Вільнюс, 1989. №5. С. 2.

жовтня 1989 року через ініціативу ряду українських письменників. Разом з тим, коли Рух був зареєстрований як політична партія в грудні 1992 року, члени діаспори на заході більше не отримували державні податкові надходження зі своїх пожертвувань. Серед прихильників Руху з'являлися сумніви, щодо того, чи підтримувати Рух як новостворену політичну партію в Україні. Діаспора як і раніше підтримувала цілі партії, але зрештою відмовилась від фінансової підтримки ⁴³. На установчій конференції Громади українців Литви 29 жовтня 1989 року ГУЛ висловило думку щодо висвітлення діяльності Руху у деяких засобах масової інформації в Україні та за її межами. Члени підтримали ідеї соціальної справедливості, демократизації, суверенності Української республіки і закликали українців, що проживають в Литві, детально вивчати документи руху і досліджувати його діяльність, щоб уникнути інформаційних фальсифікацій. ⁴⁴ Після здобуття незалежності в 1991 році, окремі особи та діаспорні організації стали активніше долучатись до політики України. Ця участь набула форми підтримки окремих політичних партій, але передусім була підтримка процесу демократизації. На початку 1997 року діаспора почала підтримувати не сам Рух, а українські прогресивні сили, збираючи гроші для дрібних проектів, таких як запас бібліотек на сході України з англійською та українською мовами, а також на підтримку вчителів на сході України, які викладають українською. ⁴⁵

Так, з ініціативи ГУЛ почали проводитись свята українського мистецтва в Північному регіоні за участю українців Паневежіса і Вісагінаса. До таких форумів залучається місцева громадськість і органи самоврядування міст Вісагінаса, Паневежіса і Шяуляю, українських організацій з сусідньої Латвії – Риги і Даугавпілса. З початку заснування Громади важливим аспектом було створення та розвиток нових осередків та

⁴³ Satzewich V. The Ukrainian Diaspora. London. New York, 2002. 205-206 p

⁴⁴ Про Народний рух України за перебудову. Інформаційний вісник Громади українців Литви «Пролісок». Вільнюс, 1989. №10-11. С. 1.

⁴⁵ Satzewich V. The Ukrainian Diaspora. London. New York, 2002. 205-206 p

координації дій вже створених українських організацій. Громада українців Литви з 1989 року співпрацює з такими організаціями як Українська Гельсінська спілка, Український культурологічний клуб, Українська народно – демократична ліга, Товариство української мови Т.Шевченка, Українське товариство «Меморіал», Ініціативна група Товариства репресованих «За громадянську реабілітацію».⁴⁶

За два роки плідної праці, ГУЛ стала помітною, українці почали займати активну позицію у суспільному і політичному житті Литви. Її члени почали балотуватися в органи місцевого самоврядування. Громада українців Литви взяла участь у групах підтримки Саюдісу, Руху, в акціях «Балтійський шлях». Основною подією, що зв'язала політичне життя ГУЛу і Литовської Республіки став січень 1991 року у Вільнюсі. Радянське керівництво зробило спробу воєнними методами повернути Литву до складу СРСР. 13 січня відбувся штурм вільнюського телецентру. На той час жителі Литви, у тому числі і українці, протягом кількох днів стояли навколо парламенту, побудувавши біля нього барикади і не даючи радянським військам здійснити штурм.⁴⁷ За це кількох українців було відзначено медаллю «13 січня», а голову ГУЛу Людмилу Жильцову президент країни Альгірдас Бразаускас нагородив орденом великого князя литовського Гедиміна.

Після 1991 року вектор діяльності Громади закріпив свої позиції і почав працювати на зближення з Україною. У жовтні 1992 р. ухвалено Конституцію Литовської Республіки. Відповідно до загальновизнаних міжнародних норм Литовська держава взяла на себе зобов'язання сприяти реалізації прав національних меншин на збереження й розвиток їхньої самобутності та підтримувати діяльність їхніх етнічних організацій. У 1997 році у Вільнюсі створено Центр культури українців Литви. Головою стала Н.Непорожня. Ця організація об'єднала пропагандистів української культури

⁴⁶ Із звернення до українців Прибалтики. Інформаційний вісник Громади українців Литви «Пролісок». Вільнюс, 1989. №4. С. 1.

⁴⁷ "Литва, будь вільною!" Спогади учасника студзагону оборони Вільнюса 1991 року URL: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/01/18/15844/>

в Литві. Також, у Вісагінасі з ініціативи О. Клочана, було утворено Український національний культурний центр «Барвінок». Як частина литовської спілки «Скаутіс» у Вільнюсі почала діяти молодіжна організація «Пласт». При центрі працював хор української пісні з такою ж назвою.⁴⁸

Отже, аналіз діяльності Громади українців Литви у 90-ті роки ХХ ст. дозволяє зробити наступні висновки. По-перше, ГУЛ з перших днів свого створення визначила пріоритетні напрями своєї діяльності. Ними стали: збереження національної свідомості; розвиток національних культурних традицій; створення умов для сповідування українцями Литви православ'я; задоволення потреб у літературі, мистецтві; створення своїх засобів масової інформації та інше. По-друге, за перші два-три роки після створення Громади усі напрями активно впроваджувалися в життя і ставали реальністю. По-третє, у другій половині 90-х років ХХ ст. практично відсутні якісь новаторські ініціативи з удосконалення діаспорного життя українців в Литві. Діяли попередньо створенні національно-культурні установи, які задовольняли потреби діаспорян.

⁴⁸ Смолій В.А. Україна крізь віки. Том 15. Українці в світі. С. 293-296

РОЗДІЛ 4.

ПОЖВАВЛЕННЯ РОБОТИ ГУЛ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Нове тисячоліття вдихнуло нові тенденції громадської та культурної активності Громади українців Литви. Так, за сприяння ГУЛ з 2000-х років у Вільнюсі почали активно розвиватися старі, то створюватися нові центри української культури. У них регулярно організовують фотовиставки та розгорнуті мистецькі експозиції про Україну і українців. В Клайпеді за допомогою Вільнюського осередку ГУЛ була відкрита українська школа. Вона отримує статус недільної, але заняття в ній відбуваються тричі на тиждень. Ще більшу активність Громада українців Литви почала демонструвати з 2004 року.

Наймасштабнішим проектом до якого долучилася ГУЛ стали «Дні моря» у Клайпеді. У цей день проходять музичні концерти, конкурси, виставки та ярмарки. Особливою подією стала «Фієста приходить до міста», де відвідувачів вітає площа кіно, зона туризму, шоу танцювальних фонтанів та театральна платформа.⁴⁹ Щороку Клуб української традиційної культури «Просвіт» разом з недільними школами і мистецькими гуртками представляють українське мистецтво, традиції та звичаї. ЗМІ навіть назвали цей захід «Днем України». За окремою програмою там презентують українське мистецтво Литовського помор'я. Того ж року з ініціативи Громади українців Литви в тісній співпраці з Посольством України в Клайпеді відкрито Консульство України. У 2003 році за ініціативою Громади українців Литви було створено документальний фільм «Джерела садиби Європи» про історію, традиції та сучасне життя українців, що мешкають у селах Айренай і Гейсішки. Фільм отримав Гран-прі Ялтинського фестивалю. У 2005 році у щорічному фестивалі національних меншин Литви

⁴⁹ Public institution «Klaipėdos Šventės». URL: <https://jurossvente.lt/en/about-us/>

«Литва – наш спільний дім», взяли участь колективи «Калина» та «Смерічка».

Загалом, українсько-литовське співробітництво у сфері культури, маючи підґрунтям спільність історичних, культурних і багатьох інших чинників і традицій інших народів, продовжує розширюватися і зміцнюватися. Можна констатувати, що українсько-литовські контакти у сфері культури у 2005 році та в першому кварталі 2006 року були надзвичайно насиченими та активними. При цьому варто відзначити те, що контакти відбуваються на рівні місцевих органів самоврядування, закладів культури, навіть художніх колективів. Литовцям цікаво побачити щось нове в литовській культурі, яка вже має міцну багаторічну репутацію у багатьох сферах, зокрема театральному та фотомистецтві. З таких проектів можна назвати виставку українського національного одягу з Волинського краєзнавчого музею, яка пройшла за сприяння Посольства України, виставку репродукцій найвідомішого литовського художника М.К. Чюрльоніса у Київському національному художньому музеї. Культурний обмін став надзвичайно насичений. З'явилося багато нових проектів. Литовці хочуть бачити у себе відомий українських ансамбль ім. П.Вірського.

Зміцнюються контакти і в освітянській сфері. У травні 2005 року було підписано Угоду про співробітництво між Львівським та Шауляйським університетом, якою передбачається створення Центру україністики-літуаністики у Львівському та Шауляйському університетах. За значний внесок к розбудову українсько-литовських наукових зв'язків та дослідження спільної історії обох країн 23 грудня 2005 року в приміщенні Посольства України в Литві, Міністр закордонних справ України Б.Тарасюк вручив викладачеві Вільнюського та Шауляйського університетів, доктору А.Василяукене, яка одночасно є головою Спільки українських і литовських

істориків, Почесну грамоту МЗС України.⁵⁰ У 2005 році відбулось святкування 70-ти річчя історії Громади у Каунасі, яка стала першою міською українською громадою Литви в міжвоєнний період. Перші ювілейні святкування відбулись під час Свята Каунаса, на якому особливо висвітлювалося українське життя міста.

Найбільш значним й найдовшим фестивалем залишається Вільнюська Шевченкіана. І це вже стало традицією. 2005 року відбувся великий концерт українських майстрів Литви, відбулися художні виставки, в ефірі ТВ було показано спеціальну програму про перебування молодого Тараса у Вільнюсі. Увіковічення пам'яті Тараса Шевченка є постійною турботою Громади українців Литви і особливо Вільнюської громади українців. До двох меморіальних дошок – на будинку Вільнюського Університету і на будинку Енгельгардів, в якому мешкав молодий поет і художник після 2005 року планували додати пам'ятник молодому Тарасові. Його встановили в сквері напроти костьолу Святої Анни, місця зустрічей Тараса і Ядвиги. Вільнюські українці опікуються українським життям в сусідніх містах Тракай і Скайдішкес, вони ж ініціювали дослідження перебування в Друскінінкай Лесі Українки. Ведеться дослідницька робота по пошуку маєтку родини Орликів, бо відомо, що Пилип Орлик народився в Литві у Вільнюському повіті. За допомогою Громади в 2005 році вийшов друком українською, литовською і англійською мовами науково-історичний твір про Європейський з'їзд монархів у Луцьку, що відбувся 1429 року. В книжці наводяться паралелі євроінтеграційних прагнень Литви і України протягом цих століть.⁵¹

За підтримки Академії історичної пам'яті в Литві, у 2006 році було засновано проект «Heritage of the Grand Duchy of Lithuania's for Neighborhood Policy and Regional Cooperation» (Спадщина Великого Князівства

⁵⁰ Спільне бачення спільного сусідства. Вільнюська конференція – 2006. Мости дружби. Україна – Литва 2006. Київ, 2006. С. 1- 3.

⁵¹ Чернишук В. Звіт Громади українців Литви, 2004-2005 рр.

Литовського для політичного сусідства і регіонального співробітництва). Загальна мета проекту – обмін науковими ідеями серед вчених з Литви, Білорусі та України, спрямовані на вивчення та сприяння розвитку відносин між цими державами. Було створено віртуальний музей і архів «*Magnus Ducatus Lithuaniae*» з метою поліпшення доступу до письмових джерел зацікавленим людям та академічній спільноті. Проект дозволив обмінятися культурним досвідом та сприяти розвитку добросусідських відносин з Білоруссю та Україною. Також у 2007 році задля підтримки співпраці між литовськими, білоруськими та українськими вченими почав готуватися Енциклопедичний збірник про Велике князівство Литовське. Понад сто вчених з Литви, Польщі, Білорусі, України, Німеччини, Великобританії, Італії та Росії внесли статті до нової чотиритомної енциклопедії Великого князівства Литовського. Вперше в історії Литви відбулось таке масштабне дослідження Великого князівства Литовського. Вперше у цій праці було закладено основи нової методології і охоплено неймовірний ареал історії інших країн. Проект покликаний викликати цікавість і заохотити учнів, студент і загалом громадськість, щоб дізнатися більше про культурну спадщину Великого князівства Литовського або інших країн, що були з ним пов'язані. Проект також важливий для міжкультурного діалогу регіональних товариств. Більше того, проект намагається підтримувати європейські цінності, такі як демократія, права людини, свобода думки та міжкультурне дослідження, а також забезпечення поваги між різними культурними групами, звертаючись через загальні бачення минулого, яке об'єднує їх всіх. Для України це було важливим кроком, так як маючи спільну з Литвою історію, з'явилась змога виділити значимість своєї історії та і будь-якої історії взагалі.⁵²

⁵² Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Lithuania. Lithuania. Culture for Development, Vilnius URL: https://orangeprojects.lt/uploads/structure/docs/374_ec581f0b2dbb350c94958bb0fc6a1dd5.pdf

На момент 2006 року Громада об'єднала українців Вільнюса, Вісагінаса, Каунаса, Клайпеди, Йонави, Панавежіса і ще близько 10 громад і товариств по всій Литві. Пріоритетами діяльності стала виступати не думка утвердження українців як нації з її індивідуальністю, а підтвердження цієї думки. Після отримання незалежності Литви та України, Громада українців Литви активно почала роботу політичної направленості. У Вільнюсі і Айренай у 2004 і 2006 році відбувався Міжнародний фестиваль українського мистецтва «Балтійська Трембіта». Громада вважає цей фестиваль чи не наймасштабнішим проектом, так як він охоплює країни ЄС і НАТО, що є важливим у політичному векторі діяльності. На фестиваль 2006 року завітали українські музичні колективи і журналісти з Естонії, Латвії, Литви, Польщі і України. Під час фестивалю відбулася громадська конференція на підтримку вступу України до ЄС і НАТО. Загалом у фестивалі і конференції взяли участь понад 10.000 осіб. Конференцію транслювали по першому національному телевізійному каналу Литви, а також національному радіо.

Спільні з литовською громадськістю заходи щодо відзначення Дня пам'яті жертв голодомору і репресій в Україні ще раз продемонстрували справжні дружні стосунки та розуміння один одного, які існують між нашим народами. Цього дня українці і литовці, а також акредитовані в Литві дипломати інших країн зібрались біля пам'ятника жертвам репресій - громадянам Литви, запалили свічки та хвилиною мовчання згадали всіх тих, хто постраждав від тоталітарних режимів. Акція «Запали свічку!» пройшла і в інших містах Литви, де є українська громада. цього ж дня відбулося відкриття виставки «Забуттю не підлягає!» та трансляція фільму «Голод» по національному каналу Литовської телевізії про страшні події Голодомору 1932-33 років в Україні ⁵³. Було проведено багато конференцій, виставок, телевізійних програм. У акціях про Голодомор брали участь громадяни різних національностей.

⁵³ Українсько-литовські відносини у сфері культури та освіти. Мости дружби. Україна – Литва 2006. Київ, 2006. С. 1- 5.

У 2009 році в рамках святкування тисячоліття імені Литви, литовський Художній музей організував гастрольну виставку «Литва: Культура та історія», яка, за підтримки Громади Українців Литви була організована у Києві.⁵⁴ Цьому ж середовищу притаманно розвивати й інші контакти між інтелектуалами, письменниками та поетами обох країн. Сприяє цьому співпраця між міністерствами культури обох держав та допомога Інституту культури Литви. Завдяки допомозі уряду Української Громади українців Литви, було проведено за останній час декілька великих заходів, на які було запрошено і представників литовської громадськості. Під час цих концертів та святкових вечорів лунала українська пісня, відбувалося знайомство української молоді, що виросла вже в Литві, та литовців з українськими традиціями і звичаями, історією та сучасністю, навіть кухнею. Більшість заходів литовських українців відбувається в тісному контакті і за сприяння Посольства України. Посольство також докладає зусиль для поповнення бібліотек громад та недільних шкіл, сприяє навчанню дітей з українських родин у вищих навчальних закладах України. Щосуботи на литовському державному телебаченні виходить передача «Трембіта», яка розповідає про життя українців Литви та культурні заходи в Україні, раз на два тижні на Литовському національному радіо виходить в ефір радіопередача «Калинові грона» про найважливіші політичні та культурні події в Україні.

Спільно з Литовським кіноцентром Громада українців Литви сприяла участі у київському 46-му міжнародному кінофестивалі «Молодість», що відбувся 22-30 жовтня. Кінопрограма охоплювала як класику литовського кіно, так і поточну роботу. Культурний сезон України та Литви завершився 1 листопада виставкою YIVO у Вільнюсі: «Початок легенди про литовську єврейську спадщину в Національному музеї імені Тараса Шевченка». Куратори виставки, доктор Лара Лемпертьєне та доктор Гідре

⁵⁴ Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Lithuania. Lithuania. Culture for Development, Vilnius URL: https://orangeprojects.lt/uploads/structure/docs/374_ec581f0b2dbb350c94958bb0fc6a1dd5.pdf

Янкевічуте, організували третю, наступну за Краківським і Вільнюським, зустріч про втрачені елементи культури Литви з відвідувачами, що показали українські елементи з колекції документів інституту YIVO. Проект включає також семінари, майстер-класи, інші навчальні заходи, організовані спільно з українськими партнерами та Громадою українців Литви⁵⁵.

2009 року 7 липня Міністр культури Литви Ліана Руокіта-Йонссон зустрілась з організаторами та учасниками міжнародного фольклорного фестивалю «Балтика». Пані Руокіт-Йонссон привітала учасників фестивалю, які прибули до Литви з різних країн світу, і підкреслила, що протягом багатьох років фестиваль послідовно проводить славну та важливу місію сприяння та зміцнення взаємин між людьми та країнами. Уряд Литви спільно з діаспорними громадами та посольствами багатьох країн, ініціювала цю значну подію багато років тому. З метою сприяння культурному співробітництву міжнародний фольклорний фестиваль «Балтика» почав проводитись Латвії та Естонії. Фестиваль «Балтика» входить до списку CIOFF (Міжнародна рада організацій фестивалів фольклору та народного мистецтва при ЮНЕСКО).⁵⁶

Отже, діяльність Громади українців Литви у XXI ст. надалі підтримувала і реалізовувала пріоритети, зазначені при її створенні. Окрім цього, у новому тисячолітті з'явилося низка нових ініціатив, які поглибили діаспорну активність українців Литви, що у свою чергу сприяло розвитку українсько-литовським контактам загалом. Перш за все, діяльність була спрямована на популяризацію української культури, мови та традицій.

⁵⁵ Ministry of Culture of the Republic of Lithuania. Minister of culture: Festival Baltica promotes and strengthens the relationship between people and countries. URL: <http://lrkm.lrv.lt/en/news/minister-of-culture-festival-baltica-promotes-and-strengthens-the-relationship-between-people-and-countries>

⁵⁶ Ministry of Culture of the Republic of Lithuania. Minister of culture: Festival Baltica promotes and strengthens the relationship between people and countries. URL: <http://lrkm.lrv.lt/en/news/minister-of-culture-festival-baltica-promotes-and-strengthens-the-relationship-between-people-and-countries>

Громада мала на меті об'єднати всіх небайдужих українців для допомоги, підтримки та поширення ідеї незалежної та вільної України. З розвитком різних проєктів, відкриттям недільних шкіл та випуском своєї наукової літератури, Громада розвивала та поширювала свою діяльність не тільки серед українців, але й поміж широкого литовської загалу. Розвиваючи відносини з українськими товариствами, Громада мала можливість розширювати коло своєї діяльності і розвиватися у прогресивному напрямі. За сприяння міжнародних організацій, Громада показала себе як перспективна і працююча сила. Серед нових у ХХІ ст. напрямів можна зазначити діяльність мистецьких установ, музеїв, бібліотек, театрів, творчих колективів. Розвиваючи наукову думку, дослідники України та Литви намагалися поширювати важливість історії, культури та самоідентифікації кожної нації. Загалом, плідна робота ГУЛ дозволяє з оптимізмом дивитися на майбутні українсько-литовські відносини, перспективи залучення наявного потенціалу взаємовигідної співпраці на шляху до розбудови нової, демократичної Європи.

ВИСНОВКИ

Комплексне дослідження діяльності Громади українців Литви у 90–ті роки ХХ ст. – початку ХХІ ст. дало змогу дійти таких висновків:

1. Огляд наукової літератури українських та іноземних дослідників упродовж зазначеного періоду дає підстави стверджувати, що тема дослідження не була предметом окремого, комплексного дослідження у більшості авторів. Тематично близькі до проблеми праці попередників можна поділити на кілька категорій: 1) дослідження, присвячені вивченню окремих напрямів взаємин українців та литовців; 2) праці які презентують історію української діаспори на землях литовців; 3) узагальнюючі дослідження з історії міжнародних відносин, культурного, суспільно–політичного розвитку України та Литви. Історіографія про період нашого дослідження ще не є достатньою.

Джерельну базу дослідження становлять три групи джерел. Це матеріалу сайтів офіційних організацій, документи міжнародних організацій та періодика. Найбільшу цінність становлять періодичні видання. Це статті голів Громади, програма Громади, резолюції, звернення та звіти. Вони стосуються переважно мистецького, освітнього та наукового напрямів. Серед таких варто виділити матеріали Установчих зборів, на яких вирішувалися питання про напрями діяльності, розподілення коштів та міжнародну співпрацю. Саме у періодиці ми прослідковуємо публікації матеріалів про співпрацю Литви та України. Насамперед використовуємо інформаційний бюлетень Громади українців Литви «Пролісок», що був заснований у 1989 році ініціативною групою Громади.

2. У прагненні до самовизначення українці завжди шукали шляхи до реалізації своєї мети і цілей. З давніх часів литовський народ був українцям другом та вірним союзником і таким залишається до цього часу. Працюючи поодиночі, українська спільнота не могла мати великий вплив. Литва і загалом країни Балтії стали прикладом створення громад, що прагнуть зберегти свою

ідентичність, мову своїх предків та традиції свого народу. Таким чином прогресивні кола українців Литви запланували створити громаду, до якої може приходити та може звертатися кожен свідомий українець, що вважає себе таким. У 30-ті роки була спроба створити Товариство, що зможе об'єднати зусилля у боротьбі проти комуністичного світу і показати свою окремішність і унікальність. На жаль, через репресії 30-х років та окупацію Литви, Товариство змушене було згорнути свою роботу. Але вже у 1988 році свідомі українська молодь, що змушена була покинути рідний край, об'єдналась у Громаду українців Литви, що стала провідником української мови, культури та ідеї незалежності.

3. Діяльність Громади українців Литви у 90-ті ХХ ст. перш за все була спрямована на популяризацію української культури, мови та традицій. Громада мала на меті об'єднати всіх небайдужих українців, для допомоги, підтримки та поширенню ідеї незалежної та вільної України. Розвиваючи відносини з українськими товариствами, Громада мала можливість розширювати коло своєї діяльності і розвиватись у прогресивному напрямку. Серед провідних напрямів можна зазначити діяльність мистецьких установ, бібліотек, театрів, творчих колективів. Розвиваючи наукову думку, дослідники України та Литви намагалися поширювати важливість історії, культури та самоідентифікації кожної нації.

4. У новому тисячолітті діяльність ГУЛ активізувалася і наповнилася новими проектами: відкриття недільних шкіл, випуск наукової літератури, музеїв та ін. Завдяки цим напрямам діяльності Громада розвивала та поширювала свої погляди не тільки серед українців, але і серед широкого литовського загалу. А із залученням до роботи у міжнародних організацій, Громада показала себе як перспективна і працююча сила на міжнародному рівні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ТА ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Джерела:

1. Авраменко О.М. Недільна школа діє. Інформаційний бюлетень Громади Українців Литви «ГУЛ». Вільнюс, 1989. №2. С 4.
2. Жильцова Л. Установчі збори українців в Йонаві. Інформаційний вісник Громади українців Литви «Пролісок». Вільнюс, 1989. №6. С. 3-4.
3. Жильцова-Вусик Л. 25 років разом з Батьківщиною. 2013. URL: <https://zbruc.eu/node/16332>
4. Із звернення до українців Прибалтики. Інформаційний вісник Громади українців Литви «Пролісок». Вільнюс, 1989. №4. С. 1.
5. Інтерв'ю голови ради «Громади Українців Литви». Журнал «Україна». 1989. №16.
6. Інформаційний бюлетень громади українців литви «ГУЛ». Вільнюс, 1989. №1. С. 2.
7. Інформаційний вісник Громади українців Литви «Пролісок». Вільнюс, 1989. №10-11. С. 6.
8. Інформаційний вісник Громади українців Литви «Пролісок». Вільнюс, 1989. №7. С. 2.
9. Капкан В, І.Юзич. Інформаційний бюлетень громади українців литви «ГУЛ». Вільнюс, 1989. №1. С. 1.
10. Кукенене В. Грає Кобзар, виспівує. Інформаційний бюлетень громади українців литви ГУЛ. Вільнюс, 1989. №2. С. 4
11. Литва, будь вільною! Спогади учасника студзагону оборони Вільнюса 1991 року URL: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/01/18/15844/>
12. Міняйло В. Українці Польщі. Інформаційний вісник Громади українців Литви «Пролісок». Вільнюс, 1989. №6. С. 3.
13. Нам пишуть. Інформаційний вісник Вільнюського осередку Громади українців Литви «Пролісок». Вільнюс, 1989. №10-11. С. 7.

14. Нас Чекають у Вільнюсі. Інформаційний вісник Громади українців Литви «Пролісок». Вільнюс, 1989. №4. С. 2.
15. Паньків. Ю. Вертеп. Інформаційний вісник Вільнюського осередку Громади українців Литви «Пролісок». Вільнюс, 1990. №1-2 (12-13) С. 4-6.
16. Паньків. Ю. Наше національне свято. Інформаційний вісник Громади українців Литви «Пролісок». Вільнюс, 1990. №1-2 (12-13). С. 8.
17. Поліщук М. «Литва, будь вільною!» Спогади учасника студзагону оборони Вільнюса 1991 року. Історична правда. 2011. URL: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/01/18/15844/>
18. Посольство України в Литовській Республіці. Україна та Литва. Українці в Литві. URL: <https://lithuania.mfa.gov.ua/ua/ukraine-it/ukrainians-in-lt>
19. Про Народний рух України за перебудову. Інформаційний вісник Громади українців Литви «Пролісок». Вільнюс, 1989. №10-11. С. 1
20. Програма Громади українців Литви. Інформаційний бюлетень Громади Українців Литви «ГУЛ». Вільнюс, 1989. №2. С. 3.
21. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України). Ф. 339. Оп. 1. Проект звернення Української Гельсінської Спілки до українців Прибалтики. 1989 р.
22. Резолюція прийнята на зустрічі представників Об'єднаного Комітету українців Естонії, Громади українців Литви та Українського молодіжного клубу при Ризькому МК ЛКСМ Латвії. Інформаційний вісник Громади українців Литви «Пролісок». Вільнюс, 1989. №5. С. 2.
23. Рой А. Шевченківський концерт в Мажейкяй. Інформаційний вісник Громади українців Литви «Пролісок». Вільнюс, 1989. №5. С. 4.
24. Чернишук В. Звіт Громади українців Литви, 2004-2005 рр.
25. Чернишук В. Звіт діяльності Громади українців Литви 2006-2007 рр.
26. Юзич І. Зародження української організації в Литві. Особисте бачення. Торонто. 2018. URL: <https://zbruc.eu/node/85220>
27. Ministry of Culture of the Republic of Lithuania. Minister of culture: Festival Baltica promotes and strengthens the relationship between people and

countries. URL: <http://lrkm.lrv.lt/en/news/minister-of-culture-festival-baltica-promotes-and-strengthens-the-relationship-between-people-and-countries>

28. Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Lithuania. Lithuania. Culture for Development, Vilnius URL: https://orangeprojects.lt/uploads/structure/docs/374_ec581f0b2dbb350c94958bb0fc6a1dd5.pdf

29. Public institution «Klaipėdos Šventės». URL: <https://jurossvente.lt/en/about-us/>

30. Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Ukrainiečiai. URL: <https://tmde.lrv.lt/lt/tautines-bendrijos/tautiniu-mazumu-organizacijos/ukrainieciai>

Література:

31. Бетлій О.В. Аудит Зовнішньої політики: Україна – Литва. Київ, 2016. С. 13 - 14.

32. Болгов В. Мости дружби. Україна – Литва. Київ, 2006 .

33. Спільне бачення спільного сусідства. Вільнюська конференція – 2006. Мости дружби. Україна – Литва 2006. Київ, 2006. С. 1- 3.

34. Трошинський В., Шевченко А. Українці в світі. Том 15. С. 352

35. Українська діаспора Литви. Мости дружби. Україна – Литва 2006. Київ, 2006. С. 1- 5.

36. Українсько-литовські відносини у сфері культури та освіти. Мости дружби. Україна – Литва 2006. Київ, 2006. С. 1- 5.

37. Хорошенюк С. Українсько-литовське співробітництво у сфері культури, Чернівці, 2014. С. 108-112.

38. Satzewich V. The Ukrainian Diaspora. London. New York, 2002. 271 p.